

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bijzonder recht: het ius promovendi

Koops, E.

Citation

Koops, E. (2016). Bijzonder recht: het ius promovendi. *Ars Aequi*, 65(11), 804-805.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/44463>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/44463>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

BIJZONDER RECHT: HET IUS PROMOVENDI

Egbert Koops*

Van oudsher mogen alleen hoogleraren optreden als promotor. Er ligt een wetsvoorstel klaar om dat te veranderen. Maar wat is het promotierecht precies, en waar komt het vandaan? In deze bijdrage wordt de temperatuur genomen van de graad van doctor in de rechten.

1 Inleiding

Het rommelt in promotieland. Aangevoerd door De Jonge Akademie¹ is de aanval geopend op het traditionele stelsel waarin slechts hoogleraren als promotor kunnen optreden. Docenten willen ook promotor kunnen zijn, niet alleen omdat de glorie van het werk van de promovendus dan op hen afstraalt, maar ook omdat zij regelmatig onderzoek begeleiden en daarvoor de middelen werven. Copromotor klinkt toch zwakker. Bovendien begrijpen subsidieverstrekkers en, uiteraard, het buitenland het anders niet. De kritiek heeft het oor van minister Bussemaker gevonden, want sinds december vorig jaar ligt een wetsvoorstel klaar volgens hetwelk 'een hoogleraar of een ander personeelslid van een universiteit [...] dat naar het oordeel van het college van promoties over voldoende bekwaamheid beschikt' als promotor kan optreden.² Voordat het alleenrecht van de hoogleraren wordt afgeschaft, lijkt het geboden om te bezien wat het promotierecht (*ius promovendi*) inhoudt (par. 2) en waar het vandaan komt (par. 3). Deze bijdrage sluit af met een betuiging van deelneming (par. 4).

2 Wat is het promotierecht?

Op de Latijnse afstudeerbul, gelukkig nog in gebruik bij sommige universiteiten, staat vermeld dat de *legum magister* (LL.M.) is toegelaten tot het behalen van de hoogste academische eer, *ad summos honores impetrandos*. Dit wil zeggen dat de afgestudeerde jurist is toegelaten tot de promotie tot doctor. Om te promoveren heeft men een promotor nodig. Wat hij of zij doet, staat niet in de wet, maar is geregeld in de verschillende promotiereglementen. In de praktijk keurt de promotor het proefschrift goed, laat het beoordelen door vakgenoten met kennis van zaken, en laat het vervolgens

verdedigen voor een commissie. De promotor is degene die eigenlijk gezegd promoveert, die de promovendus in een academische plechtigheid bevordert tot doctor. Van oudsher is hij of zij hoogleraar. Alleen hoogleraren hebben 'het recht als promotor op te treden', dat zij nog vijf jaar behouden na eervol ontslag.³ Dit recht hebben zij niet ambtshalve verkregen. Het wordt hun 'voor elke promotie' verleend door het College voor Promoties van een universiteit.⁴ Dit College bestaat uit hoogleraren⁵ en het kan alleen een hoogleraar aanwijzen als promotor. Volgens de wet is het niet de promotor die de graad verleent, of de faculteit, of zelfs maar de universiteit, maar het College voor Promoties van een universiteit.⁶

Er bestaan dus goed en wel drie promotierechten: het recht om gepromoveerd te worden, het recht om als promotor te worden aangewezen, en het recht om de graad van doctor te verlenen. Het eerste komt toe aan universitair afgestudeerden, het tweede aan hoogleraren, het derde aan het universitaire College voor Promoties. De pijlen zijn gericht op de invulling van het tweede, maar historisch hangen zij allen samen.

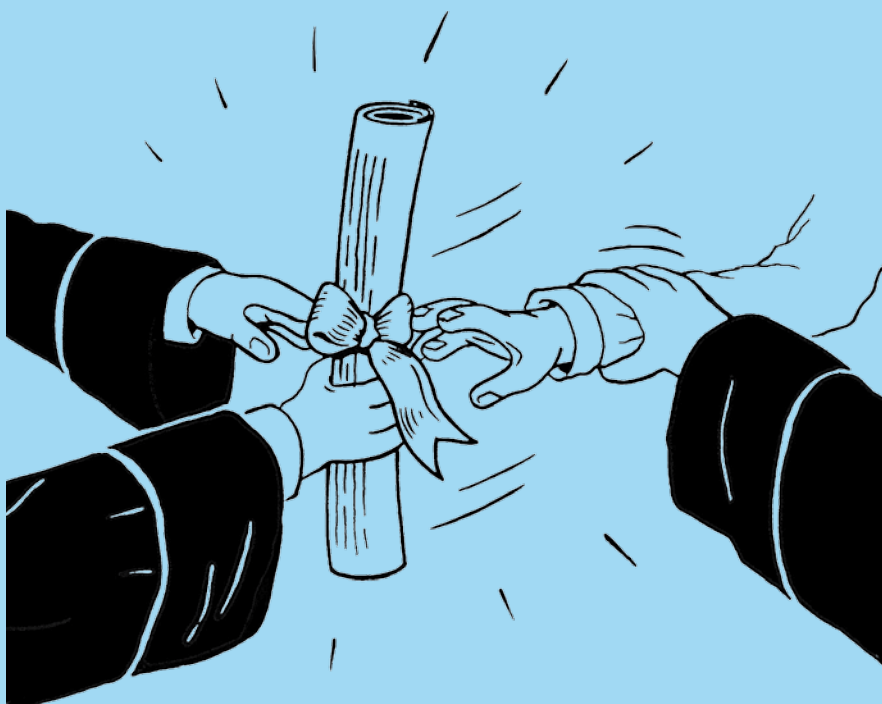
3 Waar komt het promotierecht vandaan?

De oudste juridische universiteit, Bologna, is gegroeid uit de vereniging (*universitas*) van studenten die gemeenschappelijk een docent, *doctor*, inhuurden voor het onderwijs. Dit betekende dat docenten stevig aan de leiband werden gehouden met betrekking tot het curriculum, en in optochten achter de studenten liepen. Als beroepsgroep verenigden docenten zich op hun beurt in gildes, zoals gebruikelijk in de Middeleeuwen. En zoals ieder gilde koesterden deze *collegia doctorum* het recht om examens af te nemen en aldus te beslissen wie tot het

gilde werd toegelaten. Financiën speelden hierin een rol, want de gildeleden deelden in de examen- en collegegelden. Als een nieuwe doctor was toegelaten, mocht hij onderwijs geven, examens afnemen en anderen bevorderen tot zijn eigen rang.

Dit systeem begon om verschillende redenen te schuiven.⁷ In de eerste plaats was de toestroom van doctoren te groot. Verwatering werd tegengegaan door het recht om *betaald* onderwijs te geven voor een kleinere groep te reserveren. Enerzijds was dit een gevolg van de stichting van nieuwe universiteiten door overheden, die docenten weglrokken met een salaris dat niet door studenten, maar door de overheid zelf werd betaald; anderzijds werd concentratie in de hand gewerkt doordat lang niet alle doctoren het onderwijs ingingen, zodat het minder evident werd om iedere doctor als gildelid te beschouwen. Aldus ontstond de hoogleraar. Waar dit aanvankelijk niet gebeurde, zoals in Parijs, werd spoedig geklaagd over de erbarmelijke beloning en lage kwaliteit van onderwijs, omdat doctoren er aan de bomen groeiden. Ondersteund door de wens van wereldlijke én kerkelijke overheden om zeggenschap te verkrijgen over het door hen gefinancierde onderwijs, leidde de opkomst van de hoogleraar tot een systeem van vaste academische graden, verleend door het uit hoogleraren bestaande College voor Promoties krachtens een door de overheid toegekend soeverein recht. Van vrije markt, naar vakbeweging, naar staatsregulering. We schrijven voor Bologna dan 1219.⁸

Zo is het sindsdien gebleven. Ook de universiteiten in de vroegmoderne Nederlanden zijn opgericht naar dit model. Zo zegt de Friese jurist Ulrik Huber (1636-1694) over de universiteit van Franeker: 'De Heeren Staten oeffenen dan 't maken van Doctoren ende Meesters door de Professoren in hare Academie, volgens

Illustratie: Jop Luberti, www.jopluberti.com

© Ars Aequi

ordre der Faculteiten.⁹ Na de stichting van het koninkrijk bracht de eerste Nederlandse hogeronderwijswet, het Organiek Besluit van 1815, hierin geen verandering, en ook het Academisch Statuut van 1921 was op deze leest geschoeid.¹⁰ De doctorsgraad werd na een examen verleend door de faculteit, bestaande uit van staatswege benoemde hoogleraren,¹¹ en wel door een bij toerbeurten aangewezen hoogleraar die optrad als promotor-van-dienst.¹² De promotor speelde een relatief ondergeschikte rol omdat niet hij, maar de faculteit de graad verleende. Bovendien werd bij de beoordeling vooral gelet op de 'gebleken geschiktheid van den candidaat tot zelfstandig werken'.¹³ Het proefschrift was immers, de naam zegt het, een 'proeve van bekwaam-

heid'.¹⁴ De promotor was in dit systeem geen opleidingscoach of sparringpartner, maar poortwachter voor de promotie.

Het denken over wat een *faculteit* is, en wat een *promovendus* doet, is sindsdien flink veranderd. Dit heeft alles te maken met de enorme expansie van het hoger onderwijs. Tussen 1845 en 1940 verdriedvoudigde het aantal rechtenstudenten, door bevolkingsgroei en grotere deelname aan het wetenschappelijk onderwijs.¹⁵ Vervolgens leidden de babyboom en de welvaart van de naoorlogse jaren opnieuw, en in veel kortere tijd, tot een verdriedvoudiging van het studentenaantal.¹⁶ Het gevolg was dat de oude hooglerarenfaculteit verdween. Privaatdocenten en repetitoren werden wetenschappelijk ambtenaren, UD's en UHD's,

er kwamen veel (bijzonder) hoogleraren bij, meer staf, medezeggenschap, en meer management. En meer promoties: het totale aantal verdubbelde tussen 1990 en 2014.¹⁷ Niet toevallig is dit ook de periode waarin het geld is weggehaald bij de universiteiten, en herverdeeld naar het aantal gerealiseerde promoties en in competities van onderzoeksvoorstellen. Managende hoogleraren met tijdgebrek, ambitieuze staf die zelf onderzoek doet en fondsen werft, het verlangen naar hoger promotierendement door meer begeleiding, onderzoeksscholen en opleidingstrajecten – geen wonder dat het rommelt in promotieland.

4 Slot

Arme doctor in de rechten. Het recht om onderwijs te geven verwierf men ooit met de doctorsgraad (*ius docendi*); tegenwoordig moet je op BKO-cursus.¹⁸ Het recht om examens af te nemen verwierf men ooit met de doctorsgraad (*ius examinandi*); tegenwoordig beslist de examencommissie.¹⁹ Het recht om anderen tot doctor te kronen verwierf men ooit met de doctorsgraad (*ius promovendi*); tegenwoordig wordt het verleend door het College voor Promoties. Tot dusver bevordert een hoogleraar de promovendus, straks een aangewezen 'personeelslid van een universiteit'. Op de Latijnse bul is te lezen dat een doctor alle rechten heeft die door wet of langdurige gewoonte zijn toegekend (*aut lege aut longa consuetudine*). Wat blijft daarvan over? Hij mag de graad van doctor voeren in zijn naam.²⁰ Maar dat doet een jurist dan weer niet: die noemt zich gewoongetrouw meester, en dat deed hij al vóór de promotie.²¹ Juristen promoveren om een titel te verkrijgen die zij niet voeren, om rechten te verkrijgen die niet langer bestaan, om een diploma te verkrijgen dat voor hun beroepspraktijk buiten de academie nauwelijks relevantie heeft. Is dát geen bewijs van de zuiver wetenschappelijke belangstelling van de gepromoveerde jurist? ■

* Prof. mr. E. Koops is universitair personeelslid Rechts-geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

1 Een 'dynamisch en innovatief platform van jonge topwetenschappers met visie op wetenschap, wetenschapsbeleid en wetenschapscommunicatie' dat is gelieerd aan de KNAW. Een 'position paper' is te vinden op www.dejongeakademie.nl/nl/nieuws/bezwaren-rondom-het-ius-promovendi-promotierecht (25 september 2016).

2 Kamerstukken II 2015/16, 34355, 2, p. 30 (sub H). De Raad van State heeft negatief geadviseerd; VVD, CDA en SGP zijn kritisch, evenals de VSNU.

3 Art. 9.19 lid 3 Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). Afgezien van de gelijklopende bepaling voor de OU (art. 11.9 lid 3 WHW) is dit de enige plaats waar aan hoogleraren het recht wordt toegekend als promotor op te treden.

4 Art. 7.18 lid 4 WHW.

5 Art. 9.10 lid 1 WHW. Om praktische redenen wordt het College voor Promoties bij de meeste universiteiten gevormd door het (informele) College van Decanen onder voorzitterschap van de rector. Wie

dat heel graag wil, mag geloven dat deze taakindeling verwijst naar de eenheid van wetenschappen, omdat de graad dan is verleend door vertegenwoordigers van alle faculteiten gezamenlijk.

6 Art. 7.18 lid 1 WHW.

7 H. Rashdall, *The universities of Europe in the Middle Ages I*, Oxford: Clarendon 1895, p. 147-150, 206-216; A. de Coster, 'Colleges of Doctors in Bologna and Padua: their self-concept and representation in studium and town', in: Y. Gingras & L. Roy (red.), *Les transformations des Universités du xiiie au xxie siècle*, Québec: Presses de l'Université du Québec 2006, p. 17-25; J.A. Brundage, *The medieval origins of the legal profession*, Chicago: University of Chicago Press 2008, p. 219-230, 244-262.

8 Brief van Paus Honorius III, 28 juni 1219, afgedrukt in P. Pressutti, *Regesta Honorii papae III I*, Rome: Typographia Vaticana 1888, p. 351-352 (nr. 1217).

9 U. Huber, *Heedensdaegse Rechts-geleertheit, soe elders, als in Frieslandt gebruikelijk* (derde druk), Amsterdam: Visscher 1726, boek 4, kap. 9, nr. 10.

10 Organiek Besluit van 2 augustus 1815, *Stb.* 14;

Koninklijk Besluit van 15 juni 1921, *Stb.* 800 (Academisch Statuut).

11 Art. 101 Organiek Besluit (vgl. art. 61); art. 26 Academisch Statuut.

12 Art. 112 Organiek Besluit; art. 27 Academisch Statuut.

13 Art. 3 Academisch Statuut.

14 Art. 85 Organiek Besluit.

15 G. Jensma & H. de Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs in Nederland tussen 1815 en 1940*, Hilversum: Verloren 1997, p. 16-23, 188, 210, 237.

16 M. Groen, *Het wetenschappelijk onderwijs in Nederland van 1815 tot 1980. Deel I: de wetgeving*, Eindhoven: Universiteit Eindhoven 1983, p. 39.

17 Bron CBS/DUO/OCW: www.onderwijsincijfers.nl/kengetalen/wetenschappelijk-onderwijs/deelnemerswo/promoties (25 september 2016).

18 Geen wettelijke grondslag, maar gebaseerd op prestatieafspraken tussen VSNU en het ministerie van OCW.

19 Art. 7.12c lid 1 WHW.

20 Art. 7.22 WHW.

21 Art. 7.20 lid 1 sub b WHW. Volgens de wetgever dient mr. met een punt te worden geschreven.